

Александар М. Милановић*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српски језик
са јужнословенским језицима

https://doi.org/10.18485/ai_petrovic_goran.2020.ch9
821.163.41.09 Петровић Г.
811.163.41'38

СТИЛСКИ ОБЕЛЕЖЕНА ЛЕКSIKA У РОМАНУ *АТЛАС ОПИСАН НЕБОМ* ГОРАНА ПЕТРОВИЋА

У раду се анализирају стилске функције застарелих речи (архаизама и историзама) и индивидуалних неологи-зама (потенцијалних речи и околионализама), као и стилски поступци при комбинацији речи у роману *Атлас описан небом* (1993) Горана Петровића. Кроз анализу функција у тексту, утврђују се висока стилогеност и стилематичност свих стилски обележених лексема, као и ефектност поступака разградње колокација и фразеологизама, а Петровић се позиционира као један од водећих стилиста међу савременим српским прозним писцима.

Кључне речи: архаизам, историзам, индивидуални неологизам, потенцијална реч, околионализам, колокација

*

0. Анализа било којег сегмента језика књижевности подразумева „зазиравање у кухињу лабораторију”. Овај безброј пута понављани метафорични израз може се схватити и готово буквално. Писац ових редова имао је више прилика да завири у „лабораторију” Горана Петро-

---

* aleksandar.jus@gmail.com

вића. Понекад метафорично, читајући на пример рукопис *Скеле* и дајући одређене сугестије или разговарајући о различитим језичким питањима, а понекад и буквално, разгледајући Петровићев радни простор, собу испуњену речницима који се писцу налазе надхват руке. И без таквих увида, дакле само на основу читања његове објављене прозе и поређењем са прозом његових савременика, писац ових редова тврди да је Горан Петровић несумњиво *најјрофрамиранији* савремени српски прозни писац. Реч *јрофрамиран* овде не треба прочитати као реч са негативним конотацијама. Напротив, Петровић је писац који пише са јасним књижевним програмом, али и са јасним језичким програмом, као и са јасним механизмима за остваривање тих програма. Развијени и успешно остварени програми, наравно, не умањују нити ниште потребу за неопходним књижевним надахнућем, али су, сматрамо, нужан предуслов да од етеричног надахнућа добијемо и конкретно дело са уметничким квалитетима.

Саображеност Петровићевог језика са тематиком дела и природом књижевних јунака и ликова у њему најлакше се, наравно, може проверити на синтаксичком и лексичком плану. Уколико упоредимо језик и стил у објављеним Петровићевим делима, без већих тешкоћа ћемо и у синтакси и у лексици запазити одређене константе, али и непрекидне промене условљене тематиком дела, позицијом приповедача и разноврсношћу свих параметара који условљавају језик и стил у исказима јунака и ликова (средина, узраст, пол, образовање, социјални статус и сл.). Петровић се, наиме, језички и стилски непрекидно прилагођава: теми у делу, одабраној епохи, типу приповедача, карактерима јунака и ликова чија је палета готово бескрајна.

1. Циљ овога рада јесте да се у литератури устаљени судови о богатству и разноврсности Петровићевог језика провере при анализи активираних лексике у роману

Атлас описан небом, објављеног 1993. године.¹ Пре саме анализе, ваљало би нагласити да је, као и у другим Петровићевим делима, граница између стилских и функционалних домена лексике и граматике веома танка, и да овај писац управо рачуна са стилским ефектима које може постићи поетичким активностима у том граничном подручју. Примери су бројни, а навешћемо само поједине, најфреквентније. Ефектност многих изабраних лексема, на пример, открива се тек при судару семантика у неочекиваним лексичким спојевима у синтагмама, дакле синтаксичким јединицама. Друго, изражен стилски ефекат у овом роману добија се и разбијањем, декомпоновањем колокација и фразеологизама, што је поступак који такође нераздвојно спаја лексику (у ширем смислу, са фразеологијом) са синтаксом.² Треће, честе су и поетичке игре и поигравања са деминуцијом, а деминутиви и хипокористици опет су на самој граници лексике и граматике, сада творбе речи, дубоко урођени у експресивност и емоционалност.³ Деминутиви и хипокористици

---

1 Сви примери у раду биће наведени према издању Народне књиге и Алфе из 1998. године.

2 Уп. веома ефектан пример поигравања значењем фразеологизма: природа неких људи не разликује тренутак када језик треба крити иза зуба од тренутка када језик ваља држати за зубима (193). Примери декомпоновања колокација следе у раду.

3 Иако је ово тема за посебан рад, ради илустрације навешћемо само први пут потврђене лексеме, које се неретко понављају (неке и више, па и много пута), у *Атласу*: часак 15, стручак 15, фигурица 17, каменчић 24, мрвица 24, врећица 34, стварчица 35, пужић 35, љуспица 36, пахуљица 36, душица 36, капљица 37, листић 41, рибица 44, теглица 44, рупица 49, животињица 51, кутијица 51, пакетић 51, мехурић 51, сточић 52, куглица 53, врећица 53, чворић 55, бочица 63, снопић 63, цедуљица 63, бродић 69, гранчица 70, хлеччић 73, дрвце 75, капљица 77, комадић 77, лоптица 78, кашичица 87, кућица 91, венчић 91, трачица 95, жбунић 95, машиница 96, кончић 96, стазица 96,

нераскидиво су преплићу у роману *Аџилас ойисан небом*, о чему најубедљивије сведоче наизглед плеонастичке синтагме: *малени комадић* (маленим комадићима свежине хладило се чело 135), *сићушна црвена тачкица* (666 сићушних црвених тачкица 143) и сл. Неретко Петровићево попривдељивање глаголских прилога садашњих, као четврто, односно често активирана лексикализација као тип творбе речи, опет доказује пишчеву намеру да непрекидно своја решења налази захватајући истовремено и из лексичких и из граматичких стилских резерви.⁴

путић 103, смешак 104, Сашица 109, оделце 110, пламичак 113, тачкица 118, часак 120, саксијица 123, трунчица 127, тањирећ 128, стварчица 129, ексерчић 130, длачица 131, барица 133, свежњић 137, шољица 138, зубић 139, делић 140, клобучић 143, иглица 143, облачић 147, жилица 183, метлица 186, букетић 187, мрежица 207, корпица 207; гребуцкање 87, стругуцкање 87, трљуцкање 87; црвенкаст 75, мајушан 81; куцкати 75, сипкати 81. Насупрот њих, аугментативи и пејоративи врло су ретки: травуљина 100.

- 4 О стилским аспектима употребе глаголских прилога у Петровићевом језику в. рад Милоша Ковачевића у овом зборнику. Не чуди што висока фреквенција глаголског прилога садашњег и жеља за кондензованим исказом доводи до попривдељивања: пратећи ефекат 40, навирућа страст 40, одлазећи месечев зрак 46, долазећи сунчев зрак 46, одговарајући зид 52, запрепашћујући феномен 60, навирућа ноћ 61, зачућујућа уједначеност 64, Ваздух је био омамљујући 64, наступајући векови 73, просијавајући остатак 76, претећа писма 84, идући понедељак 103, непостојеће семе 122, непостојећи пут 124, непостојећи град 124, непостојећа најезда 124, непостојећа земља 124, владајући кругови 124, компромитујуће зрно 133, будући успех 136, обећавајућа романса 154, пулсирајућа опна 160, будући дан 160, будући намерник 163, лебдећа палата 164, претеће писмо 171, следећа ноћ 172, лебдећа колиба 173, притискајућа Празнина 182, преклињући звук 197, пратећи прибор 206, одговарајућа мрежица 207, непостојећи ормар 212, непостојећи сто 212, лебдећи портал 214; разликује постојеће од непостојећег 123, у основи свега постојећег и непостојећег 187. Уп. кондензованост у следећим примерима: У следећој секунди, не марећи за могућу опасност, притрчавамо и ми (71), посматрајући је сасвим очарану будућим сусретом (102).

Петровићева машта (или фантазија), као у књижевној критици стално наглашаван квалитет његових дела, потврђује се не само на тематском или сужејном плану већ и при анализи лексике у роману *Атлас описан небом*. Маштовитост је Петровић демонстрирао како на плану селекције тако и на плану комбинације лексике, али и на плану иновације. Ако бисмо селекцију, наиме, описали као избор из постојећих могућности (одабир стилски неутралне или обележене лексике), онда бисмо нарочито у језику књижевности морали истаћи и чест моменат лексичке иновације, отелотворен у бројним индивидуалним неологизмима, било да су из сфере околионализма или сфере потенцијалних речи. Коначно, комбинацију сагледавамо управо у семантички ефектним синтаксичким јединицама, пре свега у синтагмама, али и реченицама.

2. По различитим критеријумима маркирана лексика једно је од типичних стилских својстава Петровићеве прозе. И *Атлас описан небом* пример је складног споја по пореклу или употреби хетерогене лексике. Склад је, наравно, постигнут мотивисаношћу избора. Тако су историзми и архаизми који коегистирају са необележеном лексиком у роману својство углавном „цитата” измаштаних историјских докумената, што је једно од стилских својстава постмодернистичке прозе, а неологизми опет својство маштовитих исказа наратора, односно последица фантастичног света у којем обитава.

Застарела лексика у Петровићевим романима махом је плод истрајне претраге по речницима и пажљиве селекције, а поједине речи из старине српске као да су другим путевима тражиле писца, а не писац њих.⁵ Већ је

---

5 Вредну илустрацију понудио је током скупа у Андрићграду сам Петровић, испривавши како је, привучен звуковном страном тј. еуфонијом, антропоним *Жаж* из *Дечанске хрисовуље* унео у *Опису цркве свейој Сиса*, променивши му при томе значење и преводећи га у сферу апстрактних именица у синтагми *жаж сунца*.

у литератури констатовано како Петровић радо посеже за застарелом лексиком, историзмима и архаизмима, у делима са историјском тематиком (Милановић 2000, Милановић 2003). И у роману *Айлас описан небом* застарела лексика заузима битну стилистичку позицију, она је не само стилогена него и стилематична јер преузима функцију маркера псеудоцитатности. Већ на самом почетку романа, у првом уоквиреном псеудоцитату који прати „Слику 1.” текст је архаизован синтаксички и лексички, што ћемо илустровати почетном реченицом: „Вредан је пехара навршитог искреним признањем добар обичај старих картографа да пре него што се лате писања на првом листу стрпљиво ’покусе’ перо (7).” У „Речи захвалности” Картографа, једног од јунака романа, појављује се архаична лексема *звездочайица*, у напоредном низу са више неочекиваних занимања, али исказаних необележеним лексемама (да свесрдну помоћ нису пружили кустоси, алхемичари, картоманти, историчари, шамани, музиколози, астрономи, фотографи, орнитолози, звездочатци 16) као битно обележје картографовог писаног стила. Чињеница да није активирао савремену реч *асѝролої*, али такође ни поједине архаичне синониме или творбене дублете наведених речи, на пример *їовесничар* или *исѝорик* м. *исѝоричар*, сведочи о Петровићевој намери да сасвим благо обележи Картографов језик. Дочаравање „аутентичности” измишљених текстова из старијих епоха неретко почива, уз застарели ред речи, управо на активирању архаизама: *мухамеданац* (На тло Сицилије искрцало се још седам младих мухамеданаца 25), *їоїовиїи* и *мухамедански* (која ће готовити јело по мухамеданском обичају 25), *їосїа* (У то доба госпе града Палерма [...] надмашише у отмености чак и госпе из града Сијене 26), *јануариј* и *сербски* (19. јануарија 1785. Захарија Стефановић Орфелин [...] први сербски картограф [...] заспао је 31), *алајли барјак* (Уз алајли барјаке из

Бурсе 46), *налокнан* (Мало је познато да краљ Луј XIV, поред заљубљености у мирисне марамице и налокнане перике, беше страшно одан и обичној игри кликера 53), *корачај* (Ту, на пар корачаја од нас, он је у једној руци сте-зао шкољку 57), *мољеније* (Неко је полугласно говорио као кад се чита мољеније 57), *анџел* (Када синови човечији небом ангеле почеше ловити због пера његових меких, Господ се разгневи 126), *војна* (Беку се узели тек седмицу пред војну 152) и сл. Исту функцију актуелизације имају и историзми: *йочелица* („Почелица султаније Оливера” 10, Почелица од копаоничког месеца и сунца остаде као награда неког Турчину Ајдину 46), *ковча* (те он само начини ковчу и султанија Оливера доби почелицу 46), *млеџачки лакаџи* (високој осам и широкој шеснаест мле-тачких лаката 27) итд. Ови графички уоквирени текстови доносе и праве затурене лексичке бисере, попут деми-нутива *џрошица* (Трошице хлеба сипкају по поду 81), са значењем ’мрвица’, остварен и као прилог *џрошице* у значењу ’сасвим мало, нешто мало, мрвичак’, потврђен у Вуковом *Српском рјечнику* (РМС).

Архаизми се, међутим, појављују и у нараторовом тексту, на пример *нераздор* (пред тежином неразбора 18), *замаџица* (Занавек је остало обавијено замаглицом 58), *џисме* (На њој су нека, нама непозната писмена 71), *злокочица* (показују знаке добре воље да се растану од сопствене злокобице 83), *заслушаџи* (гласом у који се сваки мушкарац заслуша као да са њим иде и власница 133),⁶ *оддеџица* (три одбеглице са машине 158), *муџнило* (И сама река се претвори у мутнило 195) и сл., а ретко чак и у насловима поглавља, као у случају именице *указаније* (Указанија тетка Деспине, прекомерна уредност фризура и пролећни радови 32). Замагљено значење историзама

6 Овај глагол потврђен је у РМС само примером из Вуковог *Српског рјечника*, са значењем ’зачути’.

палимпсест, пак, постаје повод за дијалог књижевних јунака у којем се позната метафора из српске културе (уп. „живи палимпсести”) додатно проширује:

Срећом, данашњи начин штампе није тако савршен – рекао је Старац када се сасвим приближио. – А и како би један палимпсест могао да се изради на машини.

Палимпсест? – поновио је Драгор.

Да, палимпсест – осмехнуо се Старац. – Књига са бесконачним бројем текстова, писаних један преко другог, али увек тако да све претходне и будуће речи могу бити прочитане (63).

3. Упркос богатству различитих стилских резервоара, Петровићеву фантазију не може задовољити постојећи српски лексикон. Стога он и у овом роману гради бројне индивидуалне неологизме, крећући се у распону од потенцијалних речи које се складно могу уклопити у постојећи систем па до свесно грађених околионализама, којима смело крши постојећа творбена правила. Већину новостворених речи, ипак, чине изведенице и сложене грађене по постојећим творбеним моделима. На овоме месту ваља додати да ексцерпција Петровићевих неологизама код истраживача обнавља теоријско-методолошке потешкоће познате из литературе. Наиме, поједини примери заиста се налазе на граници између ковања индивидуалног неологизма и активирања ретког и забораваљеног поетизма, а најбољи међу њима је пример именице *дрхтур*. Активирајући редак поетизам *дрхтур*, потврђен само једним примером у РМС са значењем ’дрхтавица’, Петровић се поиграва и са хомонимијом као стилски потентним значењским односом, дајући реткој речи нова, при томе различита значења (младеж у облику листића биљке дрхтур 41: држи перо дрхтур ивица 223, одмара своје дрхтур ивице 224).

3.1. Петровићеве новосковане изведенице по правилу су грађене аналошки према постојећим српским речима и најчешће им се лако препознаје непосредан узор, што им обезбеђује семантичку прозирност чак и ван контекста. У бројним примерима препознајемо и утицај српске књижевне традиције, односно српске лектире која је формирала писца Петровића, и ваља их схватити и као омаж историји српске књижевности. Такви могу бити они са архаичним призвуком, на пример изведени нултим суфиксом или суфиксом *-aj*, налик на романтичарске неологизме (Ристић 1969, Ковачевић 2012).

Појединим неологизмима Петровић сјајно попуњава празнине у систему, што указује да је пажљиво консултовао речнике и тражио оригинална а системска решења. Тако гради именицу *чамоџи* (без страха би се отиснуо у чамот Града 90, неколицина запослених је у чамот Града свакодневно слала стотине венчића 91), практично скраћивањем именице *чамоџиња*, иако у систему већ има и необележено *чама* и песничко *чам* (РМС). Нулти суфикс имамо у необичном облику *свејлуц* (Било је доста људи без сенке, магличасте туге, светлуца среће 98), иако је у песничком језику већ остварен облик *свејлуцај* са значењем 'тренутна светлост, одсјај, обично слаб, кратак' (РМС). Ефектан неологизам *џрхџај* (под мишку прхтај голуба 36), изведен суфиксом *-aj*, корелира са другим сродним примерима у роману: поред необележене именице *удисај* (Природно, овај удисај мора да буде тих и брз 82; Он личи на удисај очајника 82), писац активира и данас већ помало архаичну именицу *дисај* (Као последњи дисај, стечен страховитом муком, а онда великодушно препуштен витком телу кларинета 83).

Суфиксом *-ишије* Петровић изводи индивидуалне неологизме *џрилазишије* (заговорника затворених и отворених прилазишта 68) и *џролазишије* (да људе лиши знања где је пролазиште из света у свет 156, у луку про-

лазишта се стиже из другог правца 208), додајући им опет у пажљиво грађеном систему, као контратежу, још и архаичну лексему *кровишиџе* (дугачка ужад паучине расплетене по кровиштима 21). Суфиксом *-ица* изграђена је именица *забуница* (Старац стрпљиво броји, из браде прстима леве руке тера забунице, изнова процењује ону невелику књигу „Атлас” 224), а контекст показује да у питању није деминутив именице забуна, већ индивидуални неологизам са значењем 'мисао тј. идеја која уноси забуну'. Карактеристичан покрет руком при размишљању Петровић је као слику преточио у нову реч.

Петровић је талентовани мајстор за проналежење нових лексичких решења која уносе нову значењску нијансу коју постојеће речи, помало и истрошене од употребе, немају. Тако суфиксом *-ица* од предлошко-падежне конструкције гради изведеницу *безречица* (па окренусмо и ми да ћутимо делећи безречицу 167), којој је значење конкретније, опипљивије од апстракције постојеће именице *безречносџ* 'ћутање, шутња' (РМС). По потпуно истом творбеном моделу настала је и именица *безнадица* (Тамо се насељавају прошлост, безнадица, меланхолија и жалост 168), а и њен однос према постојећим делимичним синонимима *безнадносџ*, *безнађе*, *безнадежносџ* (РМС) остаје исти, на релацији конкретније : апстрактније. Продуктивност овог творбеног модела у Петровићевом језику потврђују и именице *нераспознајница* (тек неколико метара изнад тужне нераспознајнице 18), *невидица* (Ботанички одсек Академије за невидице, Љењинград 131) и *нечујица* (ветар је носио њене речи право у вирове нечујице 194). Стварањем неологизма *невидица* Петровић је додао још један синоним пару *невиделница* и *невидело*, са значењем 'мрак, тама; мрачан простор', док је аналошки грађеном именицом *нечујица* попунио једну системску лексичку празнину у српском језику (*невидица* : *нечујица*), којом конкурише

необележеној именици *ѿишина*.⁷ Изведеница *сѿаровремац* (Атињани, Лакедемонци и наши старовремци 106), са синтагмом у основи, прозирне је семантике, а граматички подржан помало застарелим придевом и прилогом *сѿаровремски* (РМС).

3.2. Сложенице Петровићу дају још већи простор за језичку креативност. Поигравајући се са придевом *сѿоројорећи*, непотврђеним у РМС упркос распрострањеном термину *сѿоројорећи шѿиайин* (коришћеном и у ЈНА), Петровић гради придеве *брзоживећи* (брзоживећи људи, хитро и страсно прођу 114) и *сѿороживећи* (да се спороживећи људи пате или муче 114). Према великом броју сложеница за првим елементом *широк-*, Петровић гради *ширококрил* (Једне ноћи Ширококрила птица испусти из својих канѿи тако велику грудву земље 156). И сложеница *мекојамучан* (Као да је неко горе умотавао и размотавао мекопамучне нити снега 157), као и друге сложенице, чини се да додатно архаизује Петровићев језик, приближавајући га епохама када су оне, под утицајем црквенословенског језика, биле чешће у језику српске прозе.

3.3. Као и у случају сложеница, и новосковане речи добијене комбинованом (сложено-суфиксалном) творбом, указују на Петровићеву потребу да се фонд постојећих лексема допуни блискозначницама које ће нијансирати поједина значења, али и на потребу да се створе сасвим нове речи за сасвим нове појмове. Тако наспрам новосковане речи *ѿризодушица* (Смрт звана Гризодушица има споре ципеле 19), системски грађене као превладавање и нијансирање апстрактнијег творбеног дублета *ѿризодушје*, стоји реч *рејоѿризац* (а да ниси свестан, да си и сам репоѿризац 65), која нема лексички, творбени ни семантички еквивалент у српском језику.

7 Именица *нечујноси* има другачије значење, 'особина чега да се не чује' (РМС).

3.4. Петровићеви индивидуални неологизми из домена потенцијалних речи, добијени различитим творбеним типовима, неретко су у атрибутској функцији, за шта је модел могао наћи у романтичарској поезији. Тако је и један такав пример заправо преузео од Лазе Костића: лексему *недозив* из именичке синтагме *сан недозив* (заспао је сав у грозници сном недозивом 31) потврђује и РМС са значењем 'место где не допиру позиви', али само са једним Костићевим примером (Одох сад у недозив!). Романтичарског духа су и друге Петровићеве кованице у атрибутској функцији, нпр. *ййишца йрхййалица* (Ако су у пчима вукови, нема могућности да се они замене птицама прхталицама 100) или *леййиир једноноћац* (попут лептира једноноћаца 114). Није случајно што су у истом типу именичких синтагми чести и архаизми: *сай сунчаник* (када сат сунчаник већ почиње да застајкује 70, Сваке ноћи кваре сат сунчаник 127, свако јутро изнова поправљају сат сунчаник 128, сат сунчаник није радио већ седам часова 138, сат сунчаник је одбијао да ради 202),⁸ *збуњени осмех завезак* (уз усне му је стајао збуњени осмех завезак 202) и сл.

4. Најплодније тле Петровићеве лексичке креације, међутим, нису његове потенцијалне речи, већ оказионализми, у којима је пишчева језичка игра на врхунцу, као и слобода у рушењу народним и стандардним језиком прописаних граница. Чини се да је неспутана језичка игра у области творбе речи управо у роману *Айлас ойисан небом* достигла врхунац у целокупном досадашњем Петровићевом опусу. Сложенице налик на надреалистичке експерименте, у којима доминира сликовитост поређења додатно су наглашене стилским поступком кумулације на више места у роману.

8 У роману нема данас уобичајене синтагме *сунчани сай*, а појављује се и маштовита конструкција *сай на месечину* (удобнију одећу, обућу, сат на месечину 170).

Већ први у тексту груписани примери *блисѿаво-део*, *дујосѿреѿан* и *куѿинаѿрн* (Гост је имао кожу боје багремовог меда, блиставобеле зубе, дугоспретне прсте и купинаѿрну косу што му се дирала са раменима 49) указују на суштину Петровићеве игре. Он значење постојећих придева жели прецизирати, крећући се простором од очекиваног и потврђеног (*блисѿаводео*) до околиналног: *дујосѿреѿан*, показује контекст, значи 'дуг и спретан', а *куѿинаѿрн* 'црн као купина'. Ова игра напредује у другој скупини кумулисаних придева, у којој се налазе *далекоблакдео*, *морскодноѿлав*, *башужасѿрн*, *орошенѿравњакзелен*, *смирајсунцажуѿи* и *ѿресеченаѿвеклаѿрвен* (па широким потезима наставља да наноси боје на платно. Далекоблакбеле, морскодноплаве, башужасѿрне, орошентравњакзелене, смирајсунцажуте – прште на све стране 61). Описујући чин стварања уметничке слике, Петровић околиналним лексемама дочарава нијансе боја на уметниковом платну за које српски језик, као ни други језици, нема одговарајућа имена, а које у писцу, иако измаштане, буде посебну креативност. Занимљиво је да у примеру *башужасѿрн* као да осећамо и призивок колоквијалности јер је писац избегао за нијасну стилски узвишенију могућност *башужасноѿрн. Низ лексичких иновација за прецизирање боја настављен је на следећој страни романа придевом *ѿролећнонебоѿлав* (За нијансу пролећнонебоплаве мирнији он пали лулу и полако прикупља расути прибор 62), а последњи пример *високонебоѿлав* (Каталогизација високонебоплавим мастилом 223, зделица са високонебоплавим мастилом 223, до вира високонебоплавог мастила 223, у здели високонебоплавог 224) стоји усамљен при крају романа, али више пута поновљен, што је, после кумулације, нови стилски поступак интензификације околиналних творевина.⁹

9 Наспрам наведених примера стоји другачији, у којем име боје

5. Као и у области ковања околионализамa, Петровић се у области непоновљивог стваралаштва у језику потврдио и на оси комбинације, показујући да је спајање неспојивог или тешко спојивог могуће унутар једне речи, али и у синтагматским спојевима, па и у реченицама. Иксористивши и звучне ефекте редуликованог краја именица, Петровић гради специфични синоним за *сѣан* формом *куѣијиѣца-сѣуиѣца* (Најчешће их можемо срести на обалама река, у поподневним часовима, док други свет чами у својим куѣиѣцама-стуѣицама 22). Примери фантастичних спојева у именичким синтагмама нижу се читавим романом па би и пуко навођење свих примера подразумевало рад далеко већег обима. Зато ево само неких: *леѣиѣирасѣа дуѣа* (лако како доликује праведнику, препушта своју лептирасту душу јави 31), *каменолом ѣесама* (После дугог и заморног пута [...] стижем до каменолома песама 95), *хиљадуѣодишња ѣоѣлава оѣледала* (На жалост, у хиљадуѣодишњој поплави огледала научених да повлађују својим власницима, та посебна врста огледала се изгубила 188), *ѣлићак јасѣука* (Више плићака јастука, дубље од снова, кроз плаво, лађом паѣира 213).

Нарочито су ефектне синтагме које настају поступком разбијања колокаѣија сасвим неочекиваним конкурентима: *чеѣиѣири ѣодишње болесѣи* (наслов: Четири ѣодишње болести 10, 77), *берба дијаманѣа* (наслов: Берба дијаманата 10, 75), *оѣрајак веѣѣрова* (Током 1586. године преко тридесет каравела великог газа је на докове Малаге, Кадиса и Валенсије искрцало стотине хиљада хвати оѣрајака ветрова Карипских острва 135), *дуѣѣѣић изненађења* (За букетић изненађења је различитост личности у свакоме од нас 187), *музикалне ѣруди* (Имати

није експлицитно исказано: *краѣика лешник коса* (Лузилда, сада сасвим јасна, девојка дугих треѣавица и кратке лешник косе прича о свом трагању за Драгором 137).

музикалне груди, бокове, мишице (или колена и лактове како примећује М. В. Љоса) – за једну жену ипак није нешто чудно 125) и сл. Овај поступак сасвим је сличан поступку замене лексичких елемената у фразеологизму, чему је Петровић прибегао само једанпут, варирајући фразеологизам *йоћи за руком* песничком конструкцијом *йоћи за једрима* (пре вести да је једној лађи пошло за једрима да оплови свет 209).¹⁰

Бег од устаљеног у језику, поигравање са њим у циљу постизања свеже језичке слике, у Петровићевом роману се може илустровати и на реченичном новоу. Тако је лексичким варирањем веома ефектно разградио устаљене конструкције *везајџи косу у реј* > *везајџи косу у размишаљање* (Драгор је косу везао у размишљање 49) и *јонунџи у мрак* > *јонунџи у свейлосџи* (Париз је тонуо у своју светлост 183), рачунајући и на друге ефекте које су лексичке измене унеле у семантику конструкција: у првом примеру изазване пребацивањем из сфере конкретног у сферу апстрактног и фантастичног, а у другом стварањем парадоксалне слике везане за „град светлости”.

6. Сваки читалачки сусрет са прозом Горана Петровића, па и научни скуп организован у Андрићевом институту 2019. године, уверавају нас додатно у ставу да његов језик и стил заслужују монографски опис. Упркос бројним радовима, још увек увиђамо само фрагменте целине. Богатство грађе при сваком селектованом проблему из области лексике или синтаксе приморавају истраживача да се ограничи и у захвату и у навођењу ексцерпираних примера. Пројектовање и мозаичко склапање сваке реченице текста попуњавањем свих позиција у структури пробраним речима, као и корелације у које са остатком

---

10 Петровићева конструкција као да израста из поигравања са стереотипом из фудбалских извештаја *йоћи за нојом*, тј. из ироничног отклона према њему.

текста улазе и написане реченице и њени делови, сведоче о огромном Петровићевом напору да српски језик проговори на посве нов начин у његовим делима. Стил савремене српске прозе у његовим делима је на врхунцу. Ретки су данас такви прозни писци.

ИЗВОРИ

Горан Петровић, *Ајџлас ојасан небом*, Београд: Народна књига / Алфа, 1998.

ЛИТЕРАТУРА

- Драгићевић 2018: Рајна Драгићевић, *Српска лексика у њојшлосци и данас*, Нови Сад: Матица српска.
- Ковачевић 2012: Милош Ковачевић, *Линџосџилисџика књижевној џексџа*, Београд: Српска књижевна задруга.
- Милановић 2000: Александар Милановић, „Сџилематичност архаизама у роману ’Опсада цркве Св. Спаса’ Горана Петровића”, *Повеља*, 1, Краљево, 120–130.
- Милановић 2003: Александар Милановић, „Архаизовани језик савремене српске прозе”, у: *Савремена српска џроза*, 15, Трстеник, 123–142.
- Ристић 1969: Олга Ристић, „Лексичко-семантичке одлике творбе именица у неких српских и хрватских романтичарских песника”, *Јужнословенски филолој*, XXXVIII, св. 1–2, 219–320.
- РМС: *Речник српскохрватскоја књижевној језика*, 1–6, Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска, 1967–1976.

Aleksandar M. Milanović

STYLISTICALLY MARKED LEXEMES IN THE
NOVEL *ATLAS OPISAN NEBOM* BY GORAN
PETROVIĆ

Summary

The paper presents the stylistic analysis of the obsolete and archaic lexemes (archaisms and historisms) as well as individual neological coinages and formations in the novel *Atlas opisan nebom* (1983) by Goran Petrović. The analysis is based on functional criteria which help determine the stylogeny and stylistic charge of the stylistically marked lexemes in the novel. The findings of this study rank Goran Petrović among top literary stylists in Serbian contemporary prose.

Key Words: archaism, historism, potential word, collocation, nonce formation, individual neologism.